

Saako kirjasto olla myös digitaalisessa verkossa?

Heikki Poroila
FM, kirjastonhoitaja

Esitykseni otsikko on provosoivan kysyvässä muodossa, koska näkemykset siitä, millainen rooli julkisilla kirjastopalveluilla pitäisi yhteisessä tietoverkossa olla, vaihtelevat jopa ammattikunnan sisällä. Käytettävissä olevan ajan vähyden takia joudun rajoittamaan näkökulmaa voimakkaasti, joten äärimmäisen mielenkiintoinen kysymys kirjastopalvelun hahmottumisesta ulkomaailman tietoisuudessa jää minulta ääneen pohtimatta. Mehän emme kuitenkaan päätä kirjaston yhteiskunnallisesta olemisesta yksin ja erillään yhteisöstä.

Esitykseni näkökulma on tekijänoikeudellinen ja kirjastopoliittinen. Tarkastelen ensinnäkin niitä reunaehtoja, joita lainsäädäntö ja siihen nojautuva oikeuksienvalvonta kirjastojen verkkopalveluille asettavat. Toiseksi esittelen niitä toimintamuotoja, jotka kirjastojen ulottuvilla tässä juridisessa ympäristössä ovat tarjolla. Kirjastopoliittinen ulottuvuus esitykseen syntyy näiden toimintamuotojen mielekkyyden arvioimisesta.

Vaikka pyrin tarkastelemaan reunaehtoja ja mahdollisia toimintamuotoja neutraalisti, suhtaudun itse asiaan hyvin myönteisesti. Näkemykseni mukaan julkisten kirjastopalveluiden säilyminen edellyttää aktiivista ja määrällisesti mittavaa osallistumista verkkopalveluiden tarjoamiseen. Tämä osallistuminen on arvioni mukaan huomattavasti tärkeämpää kuin esimerkiksi tänä päivänä suosittu kirjastojen rakentaminen tapahtuma- ja oleskelupaikoiksi. Tulevaisuuden julkisen kirjastopalvelun painopiste on näkemykseni mukaan verkossa.

1. Tekijänoikeus

Julkiset kirjastot toimivat aina lainsäädännön määrittämällä ehdoilla. Erityislaeista ylivoimaisesti tärkein on tekijänoikeuslaki, vaikka myös yksityisyyden suojaan, kuvaohjelmien ikärajoihin ja kirjastolain eräisiin kohtiin liittyy palvelua rajaavia elementtejä.

Tekijänoikeussäädösten vaikutukset ovat 2000-luvulla olleet suhteellisen vilkkaan keskustelun kohteena, mutta vasta verkkomaailman tarjonnan syntyminen on pakottanut myös kirjastolaitoksen pohtimaan säädösten erilaisia vaikutuksia. Ratkaisevaa tässä suhteessa on ollut vuonna 1996 solmitun maailmanlaajuisen WIPO-sopimuksen pohjalta rakennettu verkkomaailman lainsäädäntö, joka poikkeaa keskeisiltä osiltaan siitä, mihin myös kirjastot fyysisten dokumenttien perinteisessä maailma ovat tottuneet.

Eurooppalainen tekijänoikeuslainsäädäntö on pyritty rakentamaan teknologianeutraaliksi, jotta tekniikassa tapahtuvat muutokset eivät edellyttäisi säädösten jatkuvaa korjaamista. Verkkojakelun mahdollisuus avasi kuitenkin niin uusia toimintamalleja, että päättäjät oikeudenhaltijapuolen kannustamana ja osin voimakkaasti painostamanakin päätyivät jakamaan perinteisen mallin kahteen osioon: perinteiseen ja verkkopuoleen. Tätä ei ole itse lain pykälää päällisin puolin lukemalla helppo hahmottaa, mutta kun tarkastellaan kirjastojen toimintaoikeuksia, ero käy nopeasti ilmeiseksi.

Seuraava hyvin tiivis ja yleisluonteinen tekijänoikeudellisten reunaehtojen esittely sisältää vain kirjastojen tyypillisten toimintamuotojen kannalta mielekkäät lain osat. Näin tiukka rajaus pyrkii keskittämään huomioon kirjastopalveluiden kannalta olennaisiin kysymyksiin.

Oikeus lainata

Julkisen kirjaston ”subjektiivinen” oikeus lainata fyysisiä dokumentteja – ja vain niitä – asiakkaan käytettäväksi kirjaston ulkopuolella perustuu lain 19§:n yleiseen levitysoikeuteen. Se koskee käytännössä kaikkia laillisesti kokoelmaan hankittuja teoskappaleita, joita ei voida pitää elokuvateoksina tai tietokoneohjelmistotuotteina. Levitysoikeus on pakottava poikkeus oikeudenhaltijan yksinoikeuteen eli sitä ei voi estää, jos julkaisun kappaleita ylipäättään levitetään yleisön keskuuteen.

Levitysoikeutta ei voi oikeudenhaltijan toimin rajoittaa jälkikäteen, mutta nykyisten säädösten mukaan yleisen kirjaston kautta tapahtuvasta lainauksesta on maksettava korvaus. Elokuvan ja tietokoneohjelmistotuotteen levitysoikeuden lainaamalla voi hankkia sopimus pohjaisesti.

Oikeus käyttää kirjaston tiloissa

Laki sallii hyvin laajan suojattujen teosten käytön kirjaston tiloissa lähinnä siten, ettei laki sisällä käyttöä rajoittavia säädöksiä. Kun aktiivisena käyttäjänä on asiakas, vain sopimusperusteisiin palveluihin voi liittyä käyttörajoituksia. Jos kirjasto toimii teoksen käyttäjänä ja välittää sen yleisölle, sovelletaan julkisen esittämisen periaatteita, joissa lähtökohtana on lupakäytäntö. Tästä syystä esimerkiksi musiikin kuunteleminen kirjastossa kirjaston laitteilla on tulkittu kirjaston järjestämäksi toiminnaksi, jota varten täytyy hankkia luvat. Jos ihminen sen sijaan kuuntelee kirjastossa omilla laitteillaan musiikkia kuulokkeilla, kyseessä ei ole julkinen esittäminen.

Oikeus tehdä kopioita

Yksittäisellä kansalaisella on lain 12§:n nojalla hyvin laaja oikeus valmistaa teoskappaleita eli kopioita yksityistä käyttöään varten. Sen sijaan kirjaston kopiointioikeus on erittäin tarkasti rajattu sekä institutionaalisesti (tekijänoikeusasetuksella säädettyillä kirjastoilla on oikeuksia, joita muilla ei ole) että tavoitteellisesti-teknisesti (asetuksella annetaan lupa kopioihin tiettyjä tarpeita varten ja tietyillä tekniikoilla).

Oikeus tarjota palveluita verkossa

Suomen EU-lakien kanssa sopusoinnussa oleva tekijänoikeuslainsäädäntö lähtee siitä, että verkko maailmassa kaikki oikeudet ovat poikkeuksetta oikeudenhaltijalla. Tähän yleisperiaatteeseen on säädetty käytännössä vain yksi yleinen poikkeus, jonka mukaan julkisen tietoverkon (internet) selailu esimerkiksi kirjaston tiloissa on sallittua, eikä kellään ole oikeutta vaatia sen rajoittamista tekijänoikeuslain perusteella.

Siitä, ettei kirjastoillekaan ole säädetty verkkojakeluun poikkeusoikeuksia (rajoituksia oikeudenhaltijan oikeuteen), seuraa pakko tarkastella verkkopalveluita eri pohjalta kuin perinteisiä fyysisiin dokumentteihin perustuvia palveluita. Kun perinteisessä ympäristössä kirjastopalveluihin kohdistuvat rajoitukset ovat poikkeuksia (kuten elokuvien lainausoikeudesta sopiminen), verkkoympäristössä palvelut ovat pääsääntöisesti sopimukseen perustuvia. Tekijänoikeuslaki koskee kuitenkin vain suojattuja teoksia, joten todellisuudessa toimintaehdot ovat tätä yleissääntöä monimutkaisempi asia. Seuraavassa tarkastelen erilaisia mahdollisia toimintatapoja suhteessa lainsäädännöllisiin ehtoihin.

2. Lailliset vaihtoehdot

Tekijänoikeuslaki ei pelkästään estä ja rajoita kirjastojen verkkopalveluita. Kaikki sisällöt eivät ole tekijänoikeuden suojaamia ja kirjastot voivat tuottaa palvelusisältöjä myös oikeudenhaltijan ominaisuudessa. Laki ei myöskään rajoita sopimuksiin perustuvia toimintamuotoja. Laillisia mahdollisuuksia on sen takia useita.

Sopiminen

Toisin kuin usein ajatellaan, tekijänoikeuslainsäädännön pyrkimyksenä ei ole estää suojattujen teosten käyttöä vaan varmistaa, että oikeudenhaltija hyöttyy teosten käytöstä. Tästä syystä laki ei juuri rajoita oikeudenhaltijan oikeutta sopia teosten käyttämisestä. Sopimusvapaudesta seuraa, että lain näennäisesti kirjastolta kieltämä palvelu on mahdollista järjestää, jos siihen löytyy halua molemmilta osapuolilta.

Kaikki kaupallisten e-sisältöjen käyttö (jota myös virheellisesti lainaamiseksi kutsutaan) perustuu oikeudenhaltijan tai hänen valtuuttamansa välittäjän kanssa tehtyyn sopimukseen. Oli kyse e-kirjoista tai esimerkiksi Naxos Music Libraryn tarjoamasta suoratoistokuuntelusta, kirjasto tarjoaa asiakkailleen sopimukseen perustuvaa verkkopalvelua. Laki ei ota sopimusehtoihin mitään kantaa, ei kiellä eikä salli, kaikki riippuu sopimusosapuolten tahdosta ja valmiudesta.

Sopimusten maailma on kirjastoille suhteellisen vieras, vaikka etenkin tieteellisissä kirjastoissa on asiaa täytynyt jo vuosikymmeniä harjoitella. Monet väärinkäsitykset ja virheelliset oletukset voivat vaikuttaa siihen, mitä kirjastoissa pidetään realistisena tai mahdollisena. Esiintyy sekä perusteetonta toiveikkautta (että esimerkiksi kaikki uutuuskirjat olisi mahdollista saada kirjaston maksuttomaan uutuusjakeluun) että etukäteistä alistumista siihen, ettei sopimuksia ole mahdollista saada.

Kirjastojen asema sopimustilanteessa on kiistämättä aika huono. Laki ei anna meille verkkomaailmassa mitään tukea, eivätkä kaupalliset toimijat normaalisti ole kiinnostuneita kuulemaan sivistyksellisiä perusteluita toiveella saada jotain halvalla tai ilmaiseksi. Mikä tahansa sopimus on yleensä mahdollinen, jos on käytettävissä riittävästi rahaa. Kirjastoilla tällaista tilannetta ei juuri pääse syntymään, vaikka konsortioilla ja ministeriön tukitoimilla saatetaan muuten vähäinen oikeudenhaltijan kiinnostus saada heräämään.

On kuitenkin ymmärrettävä, että sopimusvapaus tarjoaa myös kirjastoille mahdollisuuksia, joita laki ei enää takaa. Sen sijaan, että pysähdytään voivottelemaan tekijänoikeuslain kohtuuttomuutta (se toki on tältä osin kohtuuton), on tärkeitä tutustua sopimus pohjaiseen käyttömaailmaan ja tutkia, onko sitä kautta saatavana mielekkäitä verkkopalveluita. Osa kaupallisista verkkopalveluista on ja pysyy kirjastojen ulottumattomissa, sille emme voi mitään omin voimin emmekä varsinkaan ääneen valittamalla. Aina ei tilanne kuitenkaan ole tällainen.

Kirjastoilla on verkkopalvelun osapuolena eräissä tilanteissa houkuttelevuutta myös kaupallisten toimijoiden näkökulmasta (esimerkiksi vaikeasti myytävät tietokannat, marginaalinen sisältötuotanto) ja monelle ei-kaupallisesti motivoituneelle sisällöntuottajalle kirjasto saattaa olla jopa tavoiteltu yhteistyökumppani. Sopimukseen pääsemistä edistää, jos oikeudenhaltijalla on muita pyrkimyksiä kuin liikevoiton maksimointi. Tällaisia toimijoita on verkkomaailmassa jo paljon. Kirjastojen tehtävänä on aktiivisesti tutustua tähän maailmaan ja etsiä sisällöntuottajia, joiden palvelut voisivat hyötyä joko kirjaston imagosta tai suoranaisesta vetoavusta. Pelkästään odottamalla mitään tuskin tapahtuu.

Tekijänoikeudellisesti vapaa aineisto

Kirjastojen näkökulmasta sisällöt, joiden käyttöä tekijänoikeus ei rajoita, ovat tietenkin äärimmäisen kiinnostava ryhmä. Osaamisemme ei vaan aina riitä tällaisten sisältöjen hahmottamiseen, koska olemme niin pitkään toimineen ns. kirjakauppapohjalta. Verkkomaailmassa esiintyy kuitenkin momenttyyppistä jakelua, jossa tekijänoikeudellisilla ehdoilla ei ole vaikutusta. Tämän maailman tuntemuksen tulisi kuulua meillä keskeiseen osaamiseen, koska mahdollisuudet ovat lähes rajattomat tai lähinnä oman mielikuvituksettomuutemme rajaamia.

Verkkomaailman ”vapaa” sisältö voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään. Ensimmäkin ovat teokset ja muut sisällöt, jotka joko eivät koskaan ole tulleet tekijänoikeudellisen suojan piiriin (perinteinen aineisto) tai joiden suoja on ajan myötä päättynyt. Tähän koko ajan kasvavaan ryhmään luetaan normaalisti myös ns. orpoteokset, joiden tekijänoikeudellinen status on epäselvä riittämättömien tietojen takia. Kirjastolla on vapaiden teosten suhteet samat oikeudet kuin kellä tahansa muullakin, jolloin avainasemassa on kysymys toiminnan mielekkyydestä. Palaan tähän esitykseni lopussa.

Toisen vapaasti jaeltavissa olevien sisältöjen ryhmän muodostavat ne teokset, jotka oikeudenhaltija itse on halunnut rajoittamattomaan jakeluun. Perinteisessä maailmassa tämä ryhmä oli varsin marginaalinen, mutta erityisesti some-kulttuurin myötä sen määrä on lyhyessä ajassa kasvanut räjähdysmäisesti. Miljoonat maailman kansalaiset luovat joka päivä pieniä ja suuria teoksia kenen tahansa vapaasti luettavaksi, katseltavaksi ja kuultavaksi. Iso kysymys on, tarvitaanko kirjastolta tässä sisältökategoriassa erityistä osallistumista. Tällä hetkellä näyttää siltä, että eipä juuri tarvita. On kuitenkin tärkeää, että tätä omaehtoisen luovuuden tarjontaa seurataan myös kirjastoissa ja esimerkiksi omien kanavien kautta levitetään viestiä erityisen onnistuneista aikaansaannoista. Onnistunut yhteydenpito voi levittää myös kirjaston omaa viestiä.

Kolmannen vapaiden sisältöjen ryhmän muodostavat teokset, joiden oikeudenhaltijat eivät pyri hankkimaan sisällöllä rahaa, mutta jotka ovat muuten asettaneet vapaalle käytölle reunaehdot (erilaiset lisenssit). Tällaisten palveluiden määrä verkossa kasvaa koko ajan ja monet näistä palveluista muodostavat jo julkisen internetin perustaa (Wikipedia), mutta olemme tuskin nähneet vielä kaikkea siitä, mitä tällä suunnalla voi tapahtua. Kirjastojen roolia on myös tässä maailmassa tärkeä hahmottaa, koska sisällöntuottajina sijoitumme itse lähinnä juuri tähän ryhmään (ellemme suoraan kakkosryhmän jakelijoihin).

Pidän itse todennäköisenä, että vaikka sopimusperustainen verkkopalvelutarjonta voi paikoitellen onnistua ja tarjota kirjaston asiakkaille mielekästä lisäarvoa kustannuksin, jotka eivät uhkaa romuttaa perinteisiä palveluita, eri tavalla vapaat aineistot tulevat olemaan verkkoaktiivisuutemme kannalta suuremmissa roolissa. Tämän roolin saaminen edellyttää kuitenkin aktiivisuutta ja omatoimisuutta. Ei-kaupallinen verkkokaan ei jää odottamaan kirjastoja.

Itse tuotettu aineisto

Monet suuret kirjastot ovat jo pitkään olleet merkittäviä kustantajia, siis institutionaalisia sisällöntuottajia. Perinteiset julkaisusarjat kuuluvat useimpien kansalliskirjastojen ja muiden kansallisesti merkittävien yksilöiden tarjontaan. Sisällöntuottajan roolin siirtäminen verkkomaailmaan on ollut verkkaista syistä, joita tässä ei kannata ruveta spekuloidaan, mutta joiden ohi ja yli on joka tapauksessa syytä katsoa. Osa kirjastoihmisistä onkin suorastaan innostunut henkilökunnan ja myös asiakkaiden roolista verkkosisältöjen tuottajina. Kokeilevia sivustoja perustetaan tuon tuostakin, eikä pelkästään suuremmissa kirjastoissa. Moni pienempikin toimija on kokenut verkon ympäristöksi, jonne voi suhteellisen vähillä resursseilla tuottaa mielekästä sisältöä. Yhteys some-aktiivisuuteen on ilmeistä, vaikka ei siihen rajoitukaan. On todennäköistä, ettemme ole vielä nähneet tämän kehityksen huipentumaa.

Tekijänoikeus ei katoa mihinkään sen takia, että sisällöntuottajana tai toiminnan organisoijana on kirjasto. Amatöörin innostus voi peittää alleen sen tosiasian, että käyttöoikeuksista täytyy sopia – tavalla tai toisella – myös kirjastoympäristössä aina sen kanssa, jota on pidettävä luovana tekijänä. Osa omasta sisällöntuotannosta kuuluneen kiistatta ns. työsuhdetuotantoon. Esimerkiksi bibliografisen tietokannan tekijänoikeudellista asemaa on epätarkoituksenmukaista kyseenalaistaa, vaikka yksittäinen tietue voi ainakin erityistapauksissa täyttää itsenäisen teoksen tunnusmerkit. Monissa työvaiheissa – kuten vaikkapa vanhan aineiston digitoinnissa – ei edes synny tekijänoikeudellisesti merkittäviä uusia oikeuksia. Sille, joka siirtää vanhaa aineistoa verkkokäyttöiseksi, ei eräitä harvinaisia tilanteita lukuun ottamatta synny mitään oikeuksia.

On kuitenkin tärkeätä, että kirjastoissa, jotka tuottavat erilaisia sisältöjä verkkoon, ollaan tekijänoikeudellisesti ajan tasalla ja tehdään tarvittavat sopimukset työntekijöiden kanssa. Kun kirjaston palveluksessa oleva ihminen kuvaa dokumenttielokuvan jostain tapahtumasta, syntyy kuvaajalle lopputulokseen oikeuksia, joista on järkevää sopia jo ennen työtehtävän toteuttamista. On perin hölmöä, jos kirjaston oma sisällöntuotanto alkaa kangerrella sopimusriitojen takia.

On epäselvää, kuinka tärkeäksi aidosti uusi, kirjastossa tuotettu sisältö verkkoympäristössä muodostuu. Vaikuttaa siltä, että ainakin toistaiseksi vaikutus on enimmäkseen paikallista, mikä ei tietenkään vähennä toiminnan mielekkyyttä sinänsä. On kuitenkin hyvä varautua myös sellaiseen tilanteeseen, että jokin kirjaston sisältötuote murtautuu yleiseen tietoisuuteen. Siinä vaiheessa on kaikkien edun mukaista, että sopimusasiat ovat kunnossa ja tilanteesta voidaan ottaa kaikki irti.

3. Saako ja pitääkö kirjaston olla verkossa?

Miten mielekäs julkisten kirjastojen aktiivinen rooli verkkosisältöjen tuottajana ja jakelijana loppujen lopuksi on, sitä on arvioitava yleisen kirjastopolitiikan näkökulmasta. (Tässä yhteydessä ohitan sen ilon ja mielihyvän, jota uusien asioiden tekeminen ja tuottaminen yksilöille tuottaa.) Kun edellä olen nopeasti pohtinut kysymys siitä, saako kirjastokin olla mukana verkossa, paneudun lopuksi kysymään, kuinka mielekästä verkkoaktiivisuus on nyt ja tulevaisuudessa.

Kirjastolaki ei edellytä kirjastoilta konkreettisia toimia, mutta tarkoituksenaan toisessa momentissa on kuitenkin selkeästi todettu, että ” Kirjastotoiminnassa tavoitteena on edistää myös virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittymistä.” Lain näkökulmasta ei siis ole suotavaa vain verkkopalveluiden käytön, vaan erityisesti niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittyminen.

Olen itse ottanut tämän lainkohdan aina vakavasti, sillä se vastaa kysymykseen ”pitääkö” jo sinänsä myönteisesti. Lisäksi lakitekstissä mainittu ”sivistyksellinen sisältö” antaa osviittaa siitä, ettei ainaakaan lainsäätäjät ole tarkoittanut, että kirjastojen tulisi välttämättä yrittää kilpailla kaupallisten verkko-toimijoiden kanssa. Sen sijaan lakitekstistä voi mielestäni lukea, että meidän tulee edistää palveluita, joilla on sivistyksellinen, elämän laatuun liittyvä ulottuvuus.

Verkkomaailman haasteista päällimmäisenä tuntuu useimmiten olevan se, miten kirjastolaitos pystyy vastaamaan kaupalliseen uutuussisältöjen verkkojakeluun. Itse toivon, että mahdollisimman nopeasti tajuttaisiin, ettei tähän haasteeseen edes tarvitse ainakaan toistaiseksi yrittää vastata. Toisin kuin moni – myös minä muiden joukossa – on ennustanut, sisältöjen siirtymistä pelkästään verkkojakeluun ei ole juuri lainkaan tapahtunut. Lähes kaikissa tapauksissa kirjasto voi edelleen hankkia pysyvään omistukseensa kaikki ne julkaisut, joiden voidaan kuvitella suurta yleisöä kiinnostavan. Se on tekijänoikeussyistä myös järkevää ja kaukonäköistä.

Myöskään kansalaisten kiinnostus siirtyä pelkästään verkko- tai edes näyttökäyttöisten sisältöjen hyödyntämiseen ei ole kaikesta tiedotusvälineiden hypetyksestä huolimatta merkittävän suurta. Uudet tekniikat toki kiinnostavat eturivin kokeilijoita, mutta havaittavaa siirtymää verkkopuolelle on voitu havaita lähinnä musiikin (Spotify) ja pienemmässä määrin elokuvan (Netflix) kohdalla. E-kirjoista julkaistaan säännöllisin väliajoin mainosjuttuja, mutta suomalaisessa todellisuudessa ne ovat mm. hintapoliittisista syistä (kustantajien hinnoittelu on suorastaan itsetuhoista) edelleen varsin marginaalinen tuote. Verkon ilmainen sisältö on koko ajan suuri haaste kaupallisille toimijoille.

Joitakin vuosia sitten kiivaasti pohdittu ja jopa kokeiltu kirjaston oma verkkomusiikkipalvelu on käytännössä unohtunut kokonaan, koska kaupalliset verkkotoimijat hoitavat tehtävän niin hyvin, ettei kirjastoa siinä kuviossa tarvita (eikä meillä ole tarvittavia rahoja). Kirjallisuuden puolella vas-

taavaa kehitystä ei ole esiintynyt, pääasiassa kustannusmaailman konservatiivisuuden ja sekavan sopimustilanteen takia. Kokeiluja on, mutta läpimurtoa ei ole tapahtunut. Tällä hetkellä näyttää siltä, että vaikka e-sisältöjen käyttöoikeuksia jossain määrin hankitaan, toiminnalle ei ole vahvaa yhteiskunnallista tarvetta tai painetta. Tilanne voi tulevaisuudessa muuttua, mutta tällä hetkellä kirjas-
tot voivat rauhassa keskittyä tekemään perinteistä kokoelmatyötä.

Toinen – ja mielestäni todellisempi – haaste kirjastoille on yleiskäsitteen ”vanhojen sisältöjen digi-
tointi” alle mahtuvat toimet. Aika ei salli paneutua tähän kiehtovaan aihepiiriin kunnolla, mutta lyhyesti luetellen tekijänoikeuslaki antaa meille monipuolisia mahdollisuuksia:

- tekijänoikeudellisesti vapaata vanhempaa aineistoa voimme digitoida ja siirtää verkkoon kunnolla dokumentoituna niin paljon kuin ymmärrämme ja resurssit antavat myöten;
- asetuksen mainitsevat tieteelliset ja maakuntakirjastot voivat digitoida turvaperustein sisäl-
töjä, joita ei aineiston heikon säilymisen takia ole mukava muuten antaa asiakkaiden käsiin; näin digitoituja sisältöjä voidaan tarjota kirjaston käyttäjille tätä tarkoitusta varten asenne-
tuilta työasemilta ja saman laitoksen puitteissa myös sisäisen verkon kautta;
- tekijänoikeudellisesti suojattujen sisältöjä voimme digitoida verkkoon kaikkien käyttöön so-
pimusten perusteella (näin erityisesti Kansalliskirjaston kaltaisen yksikön kautta) niin paljon
kuin molemminpuolisia haluja ja resursseja riittää.

Kuten jo esitykseni alussa väitin, tulevaisuuden julkisen kirjastopalvelun painopiste on verkossa. Tähän on useita syitä, joista tärkeimpiä ovat julkisen rahoituksen väheneminen ja kansalaisten ak-
tiivisen toiminnan siirtyminen yhä suuremmissa määrin verkkoympäristöön. Helsingin keskustakir-
jastorakennuksen kaltaiset ilmiöt ovat uskoakseni tilapäisiä oikkuja, päälinja vie toisaalle.

Julkisen rahoituksen väheneminen pakottaa kirjastoja siirtämään palveluitaan verkkoon. Kaikki
tärkeäkään asiat eivät sinänsä edellytä fyysistä palveluyksikköä tai edes henkilökohtaisesti palvele-
vaa henkilökuntaa. Laadukas dokumentointi, jota pidän kaikkein tärkeimpänä tulevaisuuden valt-
tinamme, voidaan hoitaa kansallisella tasolla keskitetysti nykyistä paljon vähemmän kokonaisre-
sursssein. Fyysisten dokumenttien liikkuttelun tarve ei kokonaan poistu, mutta mitä useampi sisältö
saadaan digitoituna verkkoon, sitä vähemmän logistisia resursseja tarvitaan.

Myös henkilökohtainen tietopalvelu, jota verkko ei näillä näkymin rupea hoitamaan, voidaan pää-
osin (joskaan ei kokonaan) hoitaa keskitetysti ja verkon kautta. Kysy kirjastonhoitajalta -palvelun
malli ja tekniikka on tuskin kehityksen viimeinen sana, niin suuri suosio palvelulla on. Kysymysten
laadusta voi myös päätellä, ettei omatoiminen verkon hyödyntäminen koskaan suju kaikilta.

Silti on uskoakseni vääjäämätöntä, että asioita tehdään kasvavassa määrin verkon kautta. Se ei tar-
koita, että kaikki tehdään verkossa, mutta sisältöjen ja tiedon tarpeissa se nousee ykköseksi. Kun
emme voi tekijänoikeussyistä tarjota kaikkia sisältöjä, meidän tulee tarjota se minkä voimme ja
keskittyä sen ohessa laadukkaaseen dokumentointiin, jota kukaan muu ei maailmassa hoida. Ihmiset
eivät välttämättä aina tajua kirjaston taustatyön arvoa. Sen todistaminen on osa verkossa olemisen
taitoa.

Julkisen kirjaston pitää olla mukana verkossa, mutta ei kilpailemassa itseään etevämpiä kanssa,
vaan tarjoamassa omilla vahvuuksilla ryyditettyjä palveluita, joista muut eivät ole kiinnostuneita ja
joita muut eivät edes kykene tarjoamaan. Se ei ole vähäinen tai mitätön työsaika, koska siinä voi-
daan yhdistää ikiaikaiset sisällöt moderniin tekniikkaan ja erikoisosaamiseen. Tulevaisuus verkossa
ei tarjoa kirjastotöitä yhtä monille kuin muinoin, mutta ei se myöskään ole mitään auringonlaskun
työtä. Julkisen kirjaston tulevaisuus on verkossa, mutta ei ilman vaivannäköä.